

25.5.2020

Koronaepidemian vaikutukset lapsen oikeuksien toteutumiseen

ASIA: Pelastakaa Lasten lausunto koronaepidemian vaikutuksista lapsen oikeuksien toteutumiseen

AIHE: Lapsistrategian valmistelu

Tilannekuva

Pelastakaa Lapset kiittää mahdollisuudesta osallistua kansallisen lapsistrategian valmistelijoiden toteuttamaan kartoitukseen, jossa selvitetään koronaepidemian vaikutuksia lasten ja perheiden tilanteeseen sekä lapsen oikeuksien toteutumiseen.

COVID-19 on muuttanut kaikkien lapsiperheiden elämää: lasten kasvun ja hyvinvoinnin kannalta tärkeät rutiinit ja sosiaalisen elämän tuoma turva ovat horjuneet. Myös niissä perheissä, joissa on ennen koronaa pärjätty kohtuullisen hyvin, on saatettu vanhempien lomautusten, työttömyyden ja vähentyneiden töiden takia joutua yllättävään kuormittavaan tilanteeseen. Vanhempien taloudelliset huolet ja jaksamisen haasteet heijastuvat lapsiin ja nuoriin.

Pelastakaa Lasten kantaa erityistä huolta niistä perheistä, joilla on jo ennen korona-aikaa ollut moninaisia ongelmia esimerkiksi mielenterveyden, päihteiden ja väkivallan vuoksi. Talousvaikeudet ja sosiaalisten suhteiden kaventuminen ovat vaikeuttaneet perheiden tilannetta entisestään. Vanhemmuuden tuen tarpeen kasvu on ollut ilmeistä. Olemme pyrkineet tiedottamaan niin vanhemmille kuin lapsille, miten toimia kuormittavassa elämäntilanteessa.

Yhteydenottojen määrä järjestöömme on selkeästi lisääntynyt, ja erityisesti vähävaraisten perheiden huoli arjessa selviytymisestä on noussut esiin. Järjestöllemme perheiltä tulleissa viesteissä ovat korostuneet arjen kuormittavuus, taloudelliset haasteet, yksinäisyys ja yhteisöllisyyden puute sekä parisuhde- ja perheongelmat, kun perheet viettävät nyt tiiviisti aikaa keskenään ja toisaalta eivät voi tavata läheisiään ja muita sosiaalisia tukiverkostojaan.

Olemme välittäneet meille tulleiden yhteydenottojen ja niiden pohjalta kohdentamiemme toimintojemme kautta keräämäämme tietoa viikoittain valtioneuvoston tilannekatsaukseen. Tavoitteenamme on ollut välittää päättäjille nopeaa ja reaaliaikaista kuvaa lasten, nuorten ja perheiden tilanteesta, myös ilmiötasolla ja nousevina hiljaisina signaaleina.

Perheiden tarve saada ruoka-apua on lisääntynyt. Siksi järjestömme on heti kriisin alkuvaiheessa ja sen pitkittyessä panostanut ruokaturvaan. Ruokalahjakorttien osalta yhteydenottoja on tullut aiempaa enemmän erityisesti niille Pelastakaa Lasten paikallisyhdistyksille, jotka jakavat lahjakortteja omilla paikkakunnillaan. Yhteydenotoissa näkyy selvästi perheiden kasvanut hätä ja huoli taloudellisen tilanteen ollessa vaikea.

Epidemia on tehnyt näkyväksi, miten eri tavoin lapsiperheet voivat olla eriarvoisessa asemassa Suomessa. Nyt on testattu hyvinvointivaltion kestävyyttä. Koronatilanne on myös paljastanut, millaisia ammatillista osaamista, voimavaroja ja resursseja meillä Suomessa on ja tulisi olla tarjotaksemme poikkeusoloissa lapsiperheille palveluja, opetusta ja tukea myös silloin, kun heitä ei voi fyysisesti tavata. Kuntakohtaisia eroja on tullut esille.

Ennen koronaepidemiaa Pelastakaa Lapset on aktiivisesti yhdessä Naisten Valmiusliiton, SPR:n ja VAPEPAN kanssa kehittänyt lasten oikeuksien toteutumisen varmistamista osana Suomen Yhteiskunnan Turvallisuusstrategian (2017) mukaista varautumista. Lasten ja nuorten henkisen kriisinkestävyuden kehittämisen ja varmistamisen osalta Suomessa on vielä paljon tehtävää niin valtakunnallisesti kuin kuntatasolla.

Valtion ja kuntien tulisi nyt kerätä korjaavaa päätöksentekoa ja toimenpiteitä varten tietoa lapsilta, nuorilta ja lapsiperheiltä. Olemme muistuttaneet, että 90-luvun laman virheitä ei lasten, nuorten ja perheiden kohdalla pitäisi päätöksenteossa toistaa. Koska monien kuntien taloudellinen tilanne on vaikea, poikkeuksellisessa tilanteessa saatetaan päätöksiä tehdä lyhytnäköisesti ja sektorikohtaisesti vailla kokonaisnäkemystä.

Valtion ja kuntien taloudenpidossa saatetaan koronaepidemian tuomiin talousvaikeuksiin vedoten leikata jo aiemmin lapsille ja nuorille varattuja resursseja ja kaventaa heihin varattuja investointeja, kun pitäisi juuri päinvastoin panostaa lapsiperheiden selviytymiseen ja hyvinvointiin. Peruspalvelujen, varhaiskasvatuksen ja opetuksen turvaaminen ovat nyt tärkeitä. Erityisesti lastensuojeluun ja mielenterveyspalveluihin tulee panostaa ja perusturva tulee varmistaa.

Koronaepidemian aika on osoittanut, miten tärkeää on järjestöjen, viranomaisten, viranhaltijoiden, päättäjien, lasten ja nuorten parissa toimivien ammattilaisten ja tutkijoiden yhteistyö. Oleellista on myös ollut, että tieto kulkee ja että kaikille, myös lapsille ja nuorille, tiedotetaan ajantasaisesti ja ikä- ja kehitystaso huomioiden.

Nyt, kun kansalaisjärjestöt ovat valmistelemassa sekä täydentävää TSS-raporttia että LOS-raporttia, on oleellista, että näihin raportteihin, samoin kuin muiden lasten oikeuksien kannalta keskeisten ihmisoikeussopimusten seurantaan kirjataan koronan aikaiset havainnot lapsenoikeuspuutteista.

Alla esitämme seitsemän keskeistä velvoitetta YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa, joihin kevään 2020 rajoitukset ovat Pelastakaa Lasten kokemuksen mukaan erityisesti vaikuttaneet.

1. Oikeus osuuteen yhteiskunnan voimavaroista (Provision)

YK:n lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa suunnittelemaan hyvin ja varaamaan lapsille kuuluvan osan yhteiskunnan voimavaroista ja resursseista. Vaikka kehitystä on tapahtunut, Suomessa on edetty vielä melko hitaasti sen omaksumisessa, miten valtionhallinnon ja kuntien päätöksenteossa tulisi tehdä päätöksiä ohjaavaa lapsivaikutusten arviointia ja lapsibudjetointia.

Kun koronapandemian myötä talouden pilarit näyttävät vakavasti horjuvan sekä kansallisesti, EU-tasolla että globaalisti, korostuu ajantasainen talouden arvioinnin ja suunnittelun merkitys entisestään. Koronakriisi asettaa vanhan sote-uudistuksen pohjana olevat laskelmat uuteen tarkasteluun: kustannukset tulevat kasvamaan ja jakautumaan eri tavoin. Sosiaaliturvauudistuksen valmistelu käynnistyi helmikuussa 2020, mutta koronakriisin vaikutuksia on pystyttävä lieventämään lasten, nuorten ja lapsiperheiden kohdalla kuitenkin jo ennen uudistusta.

Valtiontaloutta tuleekin nyt arvioida ja ohjata lapsenoikeuspuutteet hyvin arvioiden: tulevien kehysriihien työskentelyn onnistuminen on tässä merkittävässä asemassa. Niiden yhteydessä on varmistettava, ettei koronatilanne johda siihen, että lapsilta, nuorilta ja lapsiperheiltä leikataan ilman, että päätösten lapsivaikutukset arvioidaan huolellisesti. Tämä suositus koskee yhtä lailla kuntien taloutta ohjaavia päätöksiä ja toimeenpanoa.

Yhdymme Mannerheimin Lastensuojeluliiton ja Suomen Lastenlääkäriyhdistyksen [lausuntoon](#) siitä, että lasten, nuorten ja perheiden palveluihin tarvitaan nyt lisää resursseja. Kuten nämä järjestöt peräänkuuluttavat *”tarvitaan lisävoimavaroja koulujen ja oppilaitosten oppilas- ja opiskelijahuoltoon, oppimisen tukeen, koulunkäynninohjaajien työhön, äitiys- ja lastenneuvolatyöhön ja perheneuvoloihin, perheiden kotiin vietäviin palveluihin kuten perhetyöhön, lastensuojeluun, lasten- ja nuorisopsykiatriaan sekä päihdepalveluihin ja aikuisten mielenterveystyöhön.”* Lisäksi lapsiperheiden toimeentuloturvaan tarvitaan lisäpanostuksia, joita myös Pelastakaa Lasten näkökulmasta voisivat olla toimeentuloetuuksien lapsikorotusten nostaminen ja määräaikainen lapsilisän korotus.

[Lapsi- ja perhejärjestöjen huomioita lisätalousarvioon](#)

2. Oikeus riittävään elintasoon (Art. 26 ja 27)

Epidemia on nostanut esille jo aiemmin koronaa vähävaraisuudessa ja köyhydessä elävien lasten ja lapsiperheiden haasteet ja eriarvoisuuden kriisitilanteissa. Koronaviruspandemiasta seuranneet rajoitukset ja niiden seuraukset ovat entisestään syventäneet toimeentuloon liittyviä haasteita sekä lasten ja perheiden välistä eriarvoisuutta. Riski lapsiperheköyhyyteen on kasvanut, kun työttömyysasteen on arvioitu nousevan.

Rajoitukset eivät ole kohdelleet kaikkia samoin tavoin. Epidemiolla on ollut kotitalouksien toimeentuloa heikentäviä ja horjuttavia vaikutuksia mm. naispuolisten yksinhuoltajien perheisiin; perheisiin, joissa vanhemmat ovat joutuneet työttömiksi, lomautetuiksi tai vähentämään työtehtäviään; tai perheisiin, joissa vanhemmat työskentelevät matalapalkkaisilla hoiva-aloilla tai joissa lapset ja/tai vanhemmat kuuluvat riskiryhmään terveydentilansa takia.

Pelastakaa Lasten juuri julkaistun [Lapsen ääni -raportin](#)¹ mukaan kaikista kyselyymme vastanneista lapsista 22 % ja vähävaraisten perheiden lapsista peräti 57 % kertoi olevansa

¹ Lapsen ääni 2020: Lasten näkemyksiä koronakeväästä –raportti on osa laajempaa Lapsen ääni 2020 -kyselyaineistoa, jonka toinen, lasten köyhyykokemuksiin keskittyvä osa, julkaistaan syksyllä 2020.

huolissaan perheensä toimeentulosta huhtikuussa 2020. 62% matalatuloisista vastaajista oli huolissaan huoltajansa jaksamisesta.

Koulujen ollessa kiinni kunnat toteuttivat ilman yhtenäistä ohjeistusta koululaisten ruokajakelua monin erilaisin tavoin, jotka asettivat lapset valtakunnallisesti eriarvoiseen asemaan. Vaikka suurin osa lapsista on nyt palannut kouluissa tapahtuvan ruokailuun piiriin, on todennäköistä, että tulevana kesänä lapsiperheiden ruokaturva voi olla koetuksella niidenkin osalta, jotka ovat hyötynet koulujen ruokajakelusta.

3. Oikeus terveyteen (Art. 24)

Poikkeusoloissa erityisesti haavoittavassa asemassa olevien lapsiryhmien terveys on voinut vaarantua. Kaikkien lasten, mutta erityisesti vammaisten, pitkäaikaissairaiden tai mielenterveysongelmista kärsivien lasten pääsy palveluihin on heikentynyt, koska kunnat ovat ajaneet alas erilaisia palveluitaan ja peruneet kiireettömiä aikoja. Perheet ovat myös itse peruneet aikuisille ja lapsille varattuja aikoja virukseen liittyvän pelon takia.

Rajoitusten ja lykkäyksien takia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin on muodostunut hoitovelkaa, jonka takia kriisin vaikutukset lasten ja nuorten terveyteen kestävät vuosia vielä itse epidemian jälkeen.

Lapsille tehtyjen kyselytutkimusten ([Lapsen ääni](#), [#MPkorona](#)) perusteella lasten ja nuorten henkinen hyvinvointi on heikentynyt ja erityisesti vähävaraiset lapset ja nuoret ovat kokeneet tilanteen lisänsä ahdistusta, stressiä, univaikeuksia ja jopa masennusta ja itsetuhoisia ajatuksia. 43% matalatuloisista lapsista koki henkisen hyvinvointinsa erittäin tai melko huonoksi. Tiedossamme on myös, että erityisesti maahanmuuttokeskuksissa rajoitusten ja esimerkiksi vapaaehtoisten tarjoaman tukitoiminnan katkeaminen on kasvattanut siellä asuvien psykososiaalisen tuen tarvetta.

4. Oikeus opetukseen ja vapaa-aikaan (Art. 28, 29 ja 31)

Etäopetus ja lisääntynyt kotona oleilu vaikuttivat suurimpaan osaan lapsista ja erityisesti vähävaraisten perheiden lapsiin. Etäopetukseen siirryttäessä lasten oikeus opetukseen ei toteutunut yhtäläisesti. Osalla lapsista opetukseen osallistuminen kärsi opiskeluvälineiden puutteen, kotona vallinneiden olojen tai oppimisen tuen puutteen takia. Lapsen oikeus oppimiseen ei ole toteutunut yhtäläisesti kaikissa Suomen kunnissa. Etäopiskelussa vanhempien ja huoltajien kyky tukea lasten oppimista korostui, mikä teki tilanteesta eriarvoisen niille lapsille, jotka eivät saaneet tarpeeksi apua kotona olevilta aikuisilta.

Lapsen ääni –raportin (2020) mukaan 75 prosenttia kaikista vastaajista koki, että opinnoissa pärjääminen oli vaikeutunut tai heikentynyt etäopiskelun vuoksi. Heistä kahdeksan prosenttia kertoi syyksi kotona vallitsevan tilanteen, kuten päihde- tai mielenterveysongelmien tai henkisen tai fyysisen väkivallan. Vähävaraisten perheiden lapsista näitä syitä oli peräti 15 prosentilla. Hieman useampi kuin joka kymmenes (12 %) kyselyyn vastannut lapsi kertoi, että häneltä puuttui etäopiskeluun tarvittavia välineitä tai ne eivät olleet riittäviä. Vähävaraisilla vastaava prosenttiosuus oli 18%. Vähävaraisten perheiden lapset olivat myös keskimääräistä huolestuneempia poikkeusolojen vaikutuksista omaan opintomenestykseensä (59%).

Myöskään koulujen avaaminen ei ole ollut täysin ongelmaton lasten oikeuksien yhdenvertaisen toteutumisen kannalta. Koulujen avauduttua 14.5. kunnissa on ollut hyvin erilaisia käytäntöjä, ja esimerkiksi riskiryhmiin kuuluvat tai riskiryhmään kuuluvan perheenjäsenen kanssa elävät lapset ovat päässeet vaihtelevasti etäopetuksen piiriin. Kunnissa on myös lomautettu kouluohjaajia ja kouluavustajia, joiden työpanos erityisesti oppimisvaikeuksista kärsivien lasten oppimiselle ja lasten ohjaamiselle on suuri.

Opetuksen lisäksi lasten ja nuorten mahdollisuudet saada tukea oppilashuollon palveluista ovat heikentyneet. Tämä voi aiheuttaa pitkäkestoisia seurauksia, etenkin kun edessä on pitkä kesä ilman koulun antamia oppilashuollon palveluja.

Rajoituksilla on ollut merkittäviä vaikutuksia myös lasten vapaa-aikaan ja leikkiin. Kyselyissä monet lapset kertoivat etäopiskelun olleen kuormittavaa, jolloin koulunkäynti ja vapaa-aika sekoittuivat helposti ja lepo saattoi vaarantua. Myös tässä perheet ovat eriarvoisessa asemassa, sillä kaikissa perheissä vanhemmilla ei ole mahdollisuuksia tai jaksamista leikkiä tai viettää vapaa-aikaa lasten kanssa. Koska osaa harrastustoiminnasta ja sosiaalisista kontakteista on ylläpidetty rajoitusten aikana verkossa, mahdollisuudet ovat olleet heikot niille lapsille, joilla ei ole verkkoyhteyttä tai laitteita.

Kannanotto: [Kouluun paluun vaikutukset lapseen on punnittava huolellisesti](#)

5. Oikeus suojeluun (Art. 19 ja 34)

Kannamme lastensuojelun ammattilaisina huolta lapsista, jotka kärsivät vanhempien ja perheen kuormittavan tilanteen takia ja erityisesti niistä lapsista, jotka ovat olleet tavoittamattomissa. Lastensuojeluilmoitusten määrän aleneminen on huolestuttava indikaattori siitä, että kotien tilanne, mahdollinen lähisuhde/kotiväkivalta ja lasten kaltoinkohtelu koteloituvat nyt neljän seinän sisälle, auttavien tahojen ulottumattomiin. Erityisesti perusopetuksen ulkopuolella olevien pienempien lapsien tavoittaminen on kriisin aikana voinut olla vaikeaa, sillä esimerkiksi neuvolapalveluita on peruttu ja varhaiskasvatuksen yhteydenpitoon on ollut kunnissa eriäviä käytäntöjä.

Poliisihallituksen tilaston mukaan lapsiin kohdistuviin väkivaltarikoksiin liittyvien rikosilmoitusten määrä on laskenut maaliskuun jälkeen. Myös lastensuojeluilmoitusten määrä on vähentynyt. Samaan aikaan Pelastakaa Lasten ylläpitämän [Nettivilje](#)-palvelun vihjemäärät lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista ovat nousseet huomattavasti. Huhtikuun aikana vihjeitä käsiteltiin 500, kun normaalioloissa vihjeitä käsitellään samassa ajassa 230-240. Onkin arvioitu, että lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset lisääntyvät poikkeusolojen aikana.

Lasten oikeus suojeluun on heikentynyt, koska kaikilla lapsilla ei ole arjessaan turvallisia ja luotettavia aikuisia. Kun tärkeät palvelut ja lasten omat ilmoituskanavat ovat olleet puutteelliset, myös yhteiskunnan kyky tunnistaa, seurata ja puuttua väkivaltaan on heikentynyt. Näin ollen myöskään kaikki uhrin eivät ole saaneet riittävää tukea ja apua toipumiseen.

Jo ennen kriisiä lastensuojelu toteutui Suomen kunnissa epätasa-arvoisesti; esimerkiksi sijaishuollon laitoshuoltoon oli vaikeaa saada ammattitaitoisia työntekijöitä. Poikkeusolot eivät

ole helpottaneet tilannetta, ja kesän aikana lastensuojelu tulee todennäköisesti kuormittumaan entistä pahemmin.

Kannanotto: [Lapsilla on oikeus suojeluun ja huolenpitoon poikkeusoloissakin](#)

6. Oikeus tulla kuulluksi ja saada tietoa (Art. 12, 13 ja 17)

Lasten oikeudet osallistua ja saada mielipiteensä kuulluksi ovat toteutuneet koronapandemian aikana puutteellisesti. Päätöksiä on tehty nopeasti ja aikuislähtöisesti. Myös poikkeusoloissa lasten osallisuutta tulisi kuitenkin edistää niin, että lasten kuuleminen olisi osa päätöksentekoa ja osallistuminen olisi mielekästä.

Etenkin epidemian alkuvaiheessa koronasta ja rajoitustoimista oli vähän tietoa lapsiystävällisellä tavalla. Erityisesti pienille lapsille ja muunkielisille ymmärrettävää materiaalia oli vähän. Koska kaikissa perheissä ei ollut valmiuksia käsitellä koronaa ja sen aiheuttamia muutoksia arjessa lasten kanssa, lapset olivat hyvin eriarvoisessa asemassa. Koronan lisäksi lapsille tarjottu tieto apua tarjoavista palveluista ja kanavista on ollut puutteellista.

Pelastakaa Lasten tuoreesta Lapsen ääni –raportista (2020) ilmenee, että kolmannes nuorista olisi tarvinnut tietoa siitä, mistä saada apua ystävälleen koronaepidemian aikana. Nämä nuoret ilmoittivat, etteivät he olleet tällaista tietoa löytäneet.

Kansainvälinen Pelastakaa Lapset –järjestö on tehnyt kattavan listauksen siitä, miten koronapandemian aikana tulisi poikkeusolosuhteissa ottaa lasten osallisuus ja kuuleminen huomioon. Suosittelemme tähän dokumenttiin tutustumista: [Basic requirements for child participation](#)

7. Kansainvälisen yhteistyön tunnustaminen

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ratifiointin myötä valtiot tunnustavat sen, että eri maailman maissa elää lapsia vaikeissa oloissa ja että nämä lapset tulee myös ottaa huomioon pyrkien kansainvälisen yhteistyön kautta lasten olojen parantamiseen kaikissa maissa, mukaan lukien kehitysmaat.

Akuutissa vaiheessa useat suomalaiset kehitysjärjestöt ovat vastanneet monin tavoin koronapandemian aiheuttamiin hätähuutoihin eri puolilla maailmaa. Pandemian hellittäessä avuntarve tulee kuitenkin olemaan entistäkin suurempi kehittyvissä ja hauraisissa valtioissa, joissa yhteiskunnan turvaverkot ovat heikkoja ja vasta rakenteilla.

Maailmanlaajuinen pandemia osuu vielä Suomeakin pahemmin maihin Afrikassa, Aasiassa ja Latinalaisessa Amerikassa. Näissä maissa terveydenhuoltojärjestelmien kantokyky ei tule riittämään pandemiaan vastaamiseen. Eristystoimenpiteillä on myös mittavia vaikutuksia ruokaturvaan, toimeentuloon, koulutukseen sekä naisten ja tyttöjen asemaan, mikä syventävät köyhyyttä. Myös luotettavan tiedon puute on monilla alueilla ongelma.

Suomen tulee ottaa vastuu maailman kaikkein vähiten kehittyneissä maissa asuvien ja heikoimmassa asemassa olevien lasten ja lapsiperheiden tukemisesta sitoutumalla

kehitysyhteistyöhön ja humanitaarisen apuun, sekä kansainväliseen yhteistyöhön pakolais- ja turvapaikanhakijalasten suojelemiseksi.

[Suomalaisten kehitysjärjestöjen kirje hallitukselle](#)

Lisätietoja

Tiina-Maria Levamo
Erityisasiantuntija – lapsen oikeudet ja vaikuttamistyö
tiina-maria.levamo@pelastakaalapset.fi
gsm +358 505706 360